

Dariusz Rozwadowski

Platon a Arystoteles

Kim był Platon?

Platon pochodził z zamożnej ateńskiej rodziny. Jego prawdziwe imię to Aristokles. Spokrewniony był od strony matki z Solonem. Zgodnie z wolą rodziców miał zostać politykiem, jednak jego pasją okazała się filozofia. Na początku słuchał wykładów heraklitejczyka Kratylosa. Później trafił pod opiekę greckiego myśliciela Sokratesa i szybko stał się jednym z jego najwybitniejszych uczniów. W roku 387 p.n.e. założył w Atenach własną szkołę, czyli Akademię Platońską, która zajmowała się polityką, filozofią, matematyką, astronomią, a także naukami przyrodniczymi. Platon dokonał syntezy dotychczasowych nurtów filozofii greckiej, przewyższając wiele jej sprzeczności. Poglądy, które głosił ewoluowały, a ich sedno nie zostało tak do końca sprecyzowane w pismach. Intuicyjne, pełne przenośni myślenie często bierze u niego górę nad myśleniem naukowym. Platon jest tym filozofem, który zwrócił uwagę na fakt, że u podstaw realnego i zmiennego świata znajduje się idealna struktura oraz idealne pojęcia¹.

Kim był Arystoteles?

Arystoteles pochodził ze Stagiry z rodziny lekarskiej. Był uczniem i asystentem Platona, który jednak z czasem skrytykował system filozoficzny swojego mistrza i odszedł od jego nauczania. Jako że po śmierci nauczyciela nie został wybrany na nowego kierownika Akademii, postanowił stworzyć własną szkołę – Lykeion. Stanowiła ona prawdziwy ośrodek naukowo-badawczy, który skupiał się bardziej na naukach ścisłych niż samej filozofii. W dorobku Arystotelesa znajdują się licznie zgromadzone materiały naukowe (w tym 158 konstytucji), pisma logiczne, przyrodnicze, metafizyczne, praktyczne, poetyczne. W skład tzw. „Corpus Aristotelicum” wchodzi: „Organon”, czyli zbiór pism z logiki, które uznawano za naukę o wiedzy; pisma teoretyczne (nauki o bycie i przyrodzie), te, które zajmowały się tym, co konieczne (matematyka, fizyka, teologia) oraz pisma praktyczne (nauki o działaniu) – stanowiące wiedzę o tym, co może wyglądać inaczej, dotyczące postępowania i wyboru (etyka, polityka, ekonomika, strategia, retoryk)²

Czym jest idealizm?

Platon jest uważany za twórcę idealizmu, często nazywanego później platonizmem. Jak głosił filozof, stałe i niezmiennie są jedynie idee, np. idea piękna, idea prawdy czy idea miłości. Z kolei to, co widzimy i poznajemy ludzkimi zmysłami, to tylko

¹ W. Tyburski, A. Wachowiak, R. Wiśniewski, *Historia filozofii i etyki do współczesności. Źródła i komentarze*, Toruń 2002, s. 59.

² *Ibid.*, s. 73.

cienie rzeczywistych idei. Zatem u Platona każda rzecz posiada swoją niematerialną przyczynę, czyli właśnie ideę. Te kwestie zostały poruszone przede wszystkim w słynnych dialogach Platona. Jego filozofię bardzo dobrze obrazuje słynna metafora jaskini. Ludzie, którzy siedzą w niej tyłem do wejścia, widzą jedynie cienie różnych przedmiotów na ścianie. Nie dostrzegają jednak tego, co jest prawdziwe, realne, czyli świata idei. Warto zauważyć, że w najsłynniejszym dziele filozoficzno-politycznym Platona „Państwo” można odnaleźć wiele radykalnych poglądów, w tym m.in. idee komunistyczne czy uderzające w instytucję rodziny³.

Czym jest realizm?

Arystoteles sprzeciwiał się rozumieniu świata prezentowanemu przez swojego nauczyciela. Odrzucił koncepcję idei, twierdząc, że nasz świat jest realny. Z tego powodu jego stanowisko można nazwać realizmem, w odróżnieniu od platońskiego idealizmu. Arystoteles uważał, że podstawowym elementem rzeczywistości są byty złożone z dwóch zasad: materii, czyli tworzywa, oraz formy, która nadaje jej kształt. Arystoteles jest autorem tzw. klasycznej definicji prawdy, zgodnie z którą prawdą jest zgodność treści sądu z rzeczywistym stanem rzeczy, którego ten sąd dotyczy. Jego zdaniem w nauce olbrzymią rolę odgrywa doświadczenie, a im więcej pozyskamy materiałów i przeprowadzimy badań, tym lepsze i prawdziwsze będą wnioski, jakie wyciągniemy. Co ciekawe, Arystoteles, obserwując ruch materii, doszedł do przekonania, że musi istnieć jakiś pierwszy Poruszyciel, który tę materię wprowadził w ruch. Mamy tu zatem do czynienia z początkiem formułowania rozumowych dowodów na istnienie Boga. Warto podkreślić, że to właśnie Arystoteles przyczynił się do rozwoju logiki i naukowego sposobu myślenia⁴.

Spuścizna Platona i Arystotelesa

Filozofia Platona jest idealizmem, głosi, że we wszystkich dziedzinach bytu i działania, poza pierwiastkami realnymi, które przemijają, istnieją pierwiastki idealne, które są wieczne, to właśnie one mają przewagę nad tymi realnymi. W ontologii platonizm oznacza przekonanie, że istnieje byt idealny, a byt realny jest od niego uzależniony. Z kolei w psychologii platonizm to uznanie, że dusza istnieje niezależnie od ciała i że ciało stoi niżej i jest od niej zależne. W teorii poznania filozofia Platona stanowi przekonanie, że istnieje wiedza rozumowa, niedoświadczalna, wrodzona i że wiedza zmysłowa, jako zależna i niepewna, musi być jej podporządkowana. W metodologii platonizm to uznanie metody dialektycznej i podporządkowanie jej wszelkiej metody empirycznej. Natomiast w etyce głosi, że prawdziwym celem człowieka są dobra idealne, a dobra realne, stojące niżej, powinny być im podporządkowane i traktowane jedynie jako środki. Centralną częścią jego filozofii było pojęcie idei, ale również pojęcie duszy i pojęcie dobra. Platon był twórcą idealizmu, ale także spirytualizmu i metafizyki o etycznym

³ W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii. Tom I. Filozofia starożytna i średniowieczna*, s. 72.

⁴ *Ibid.*, s. 86-87.

podłożu. Poznanie niezbyt sobie cenił, choć przeanalizował je dokładniej niż wszyscy jego poprzednicy. Był również pionierem finalistycznego pojmowania przyrody oraz pionierem logiki. Jak zatem widać, w pewien sposób uTORował drogę swojemu uczniowi Arystotelesowi⁵.

Filozofia Arystotelesa to filozoficzna doktryna środka, która unika skrajnych rozwiązań, a jest skłonna do uznania części prawdy, jaka w każdym z nich tkwi. W metafizyce arystotelizm stara się unikać zarówno idealizmu jak i materializmu, w teorii poznania – zarówno racjonalizmu jak i sensualizmu, w etyce – zarówno moralizmu jak i hedonizmu. W metafizyce jest twierdzeniem, że nie ma innych substancji niż materialne, jednak osnowę substancji stanowi idealna ich istota. Substancje są jednostkowe, ale istota ich jest ogólna. Odnajdywanie w jednostkowych rzeczach ogólną istotę to jest właśnie arystotelizm. W teorii poznania arystotelizm jest twierdzeniem, że pochodzenie poznania jest empiryczne, czyli opiera się na doświadczeniu, ale jego wyniki są racjonalne. Empiryczną drogą znajdując racjonalną wiedzę, na tym polega arystotelizm. W etyce stanowi twierdzeniem, że najwyższym dobrem jest nie cnota, lecz szczęście, ale że osnowę szczęścia stanowi nie zaznawanie przyjemności, lecz postępowanie godne człowieka, rozumne i cnotliwe. Przez cnotę dochodzić szczęścia to istota arystotelizmu. Ilość pomysłów, teorii i rozumowań, jakie Arystoteles wprowadził do filozofii i w niej utrwalił, jest olbrzymia. Można w tym miejscu wymienić szczegółowy podział filozofii, wyodrębnienie logiki, jako dyscypliny służebnej, i teologii, jako dyscypliny naczelniej. Ponadto Arystoteles szczegółowo opracował logikę, pojmowaną jako sylogistyka oraz dokładnie, bardzo drobiazgowo opracował psychologię, rozumianą jako teoria władz psychicznych. Podjął próbę zestawienia kategorii i zasad, w skład których wchodziły cztery zasady, czyli przyczyny: formalna, materialna, sprawcza i celowa. Arystoteles wprowadził nowe pojęcia metafizyczne: formy, materii, energii, potencji, istoty rzeczy. Wreszcie był autorem nowego pojęcia Boga rozumianego jako pierwsza przyczyna świata i nowego pojęcia duszy jako formy ciała organicznego. Z kolei ustanowiona przez niego nowa teoria rozumu dzieliła go na czynny i bierny. Wszystko odnotowane powyżej i wiele innych idei naukowych i filozoficznych pochodzi od Arystotelesa⁶.

Poglądy Arystotelesa cieszyły się wielką popularnością w epoce średniowiecza, wywierając duży wpływ na filozofię scholastyczną i rozwój nauki na uniwersytetach. Za sprawą św. Tomasza z Akwinu system filozoficzny Arystotelesa został „ochrzczony” i pogodzony z nauczaniem Kościoła katolickiego. Natomiast teorie Platona zaczęły być mocno promowane w epoce renesansu. Bizantyński filozof Gemistos Plethon, jeden z najważniejszych przedstawicieli renesansowego neoplatonizmu, dokonał nawet ich interpretacji w duchu religijnym, chcąc w ten sposób zastąpić doktrynę chrześcijańską.

⁵ Ibid., s. 73.

⁶ Ibid., s. 89-90.

Platon czy Arystoteles?

Kwestią, która najmocniej odróżnia platonizm od arystotelizmu, jest bezpośredni związek tego drugiego z rzeczywistością dostępną w doświadczeniu. U Arystotelesa hierarchia idei to wynik tego doświadczenia, z tego właśnie powodu uznawał on małżeństwo kobiety i mężczyzny za najważniejszą komórkę w strukturze społecznej. Na niej budował hierarchię, którą w dalszej kolejności stanowiły: rodzina, gmina wiejska, aż wreszcie polis. Z kolei Platon, w odróżnieniu od Arystotelesa, za najważniejszą uważał ideę państwa i jej podporządkował także rozumienie człowieka⁷.

Platon i Arystoteles byli dwoma wielkimi myślicielami i filozofami. Arystoteles kładł duży nacisk na wyższość obserwacji i ustalanie rzeczywistości. Natomiast Platon przywiązywał większą wagę do kwestii wiedzy. Uważał, że idee są nie tylko częścią ludzkiej świadomości, ale znajdują się również poza nią. Arystoteles wniósł wielki wkład w naukę. W swojej epoce był uważany za prawdziwego naukowca. Platon nie ma podobnych osiągnięć, ponieważ większość jego pomysłów była tylko teoriami.

⁷ K. Karoń, *Historia antykultury*, Warszawa 2018, s. 194.